

O UČENJU IZGOVORA

Suvremene metode učenja stranih jezika jesu metode učenja govornog jezika pa je i problem zvučne percepcije i pravilnog izgovora novog jezika od prvenstvene važnosti.

Čitanje stručne literature ili čak aktivno vladanje pisanim oblicima jezika ne zahtijeva nužno i dobro razvijene slušne i izgovorne navike. Poznato je, naime, da postoje osobe koje se mogu vrlo dobro služiti pisanim oblicima jezika, pa čak ocjenjivati stilističke (međutim, vjerojatno ipak ne i fonostilističke) vrijednosti književnog djela, a da pri tom ne vladaju dobrim izgovorom stranog jezika. Uostalom, za čitavu je gutembergovsku eru karakteristično zanemari- vanje govora, pa i izgovora, i tek su ga direktne metode učenja stranih jezika krajem prošlog stoljeća stavile u prvi plan. Mogućnost vladanja pisanim obli- cima jezika, a da se ne poznaje njegova govorna strana, dopuštena je prven- stveno zbog razlika koje postoje između govorenog i pisanog jezika. I mada im je jezični kôd zajednički, to su ipak dva vrlo različita sistema komuni- ranja. Tako vrlo često pragmatički razlozi mogu odlučiti koji je sistem cilj, ili pretežni cilj, nastave stranog jezika.

Učenje govornog jezika je teško jer ono zahtijeva usvajanje i razvijanje govornih automatizama, što predstavlja dublju transformaciju postojećeg stanja organizma nego što je usvajanje samo pisma. Za tu je razliku od bitne važnosti različita funkcija vremena u govoru i u pismu. Govoru je vrijeme potrebno da se u njemu izgradi. Pismo je borba protiv vremena. Informacijski kapacitet je određen mogućnošću protoka broja jedinica informacija u jedinici vremena. U govoru je, pa i u stranom, vrijeme primanja i odašiljanja informacija zadano mogućnostima autohtonih govornika. Pri učenju stranog govora učenik mora svoj informacijski kapacitet uskladiti s mogućnostima autohtonih govornika, da bi nesmetano primao i odašiljao govor, da bi nesmetano komunicirao. To lakše će uskladiti svoj kapacitet što je više ovladao vještinom govorenja i slušanja. Pisanje i čitanje su u dimenziji vremena slobodniji. Oni ne napadaju toliko oštro na informacijski kapacitet čitaoca ili onoga koji piše. Vrijeme pri- manja i odašiljanja informacija u pisanoj formi u stranom jeziku više ovise o informacijskom kapacitetu učenika i ne usklađuju se nužno s kapacitetom autohtonog govornika.

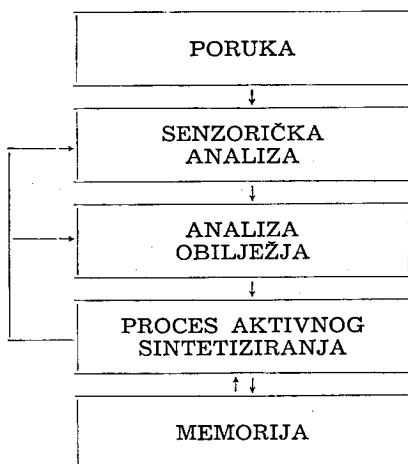
Dopuštajući mogućnost zanemarivanja govornog aspekta stranog jezika, moramo biti svjesni da učenik ostaje uskraćen za jednu istinsku dimenziju poznavanja stranog jezika. Stoga valja istaći shvaćanje da poznavanje govore- nog jezika omogućuje brže i potpunije usvajanje pisanih formi. Tako suvre- mene metode učenja stranih jezika ulaze u jezik kroz govor. Ako se prihvati da je konačni cilj takve nastave između ostalog usvajanje komunikacije, onda je potreba usvajanja pravilnog izgovora opravdana.

Razvijanje dobrog izgovora važno je i s perceptivnog stajališta. Predsta- vnici haskinske škole razvili su motornu teoriju percepcije govora, prema kojoj se fonemska klasifikacija u percepciji ne izvodi na osnovi akustičkih, već artikulacijskih parametara govora. Istovjetnost fonema ne određuje se nji- hovom akustičkom istovjetnošću, već istovjetnošću artikulacijskih pokreta. Prema motornoj teoriji artikulacijski pokreti i njihovi senzorički efekti kod

slušaoca su posrednik između akustičkog stimulusa i percepcije glasa. Drugim riječima, u procesu percepcije oponaša se artikulacija akustičkog stimulusa. To je oponašanje kortikalno i ne mora se spustiti na periferiju i u artikulaturnu muskulaturu. Prema tome, bolje vladanje artikulacijom stranog jezika omogućit će i bolju percepciju.

U suvremenoj nastavi stranih jezika gotovo svim učenicima su dostupni autentični govorni modeli stranog jezika, ali učenici i unatoč tome imaju poteškoća s izgovorom. Usvajanje izgovora stranog jezika ostvaruje se prvenstveno preko slušne percepcije i nastojanja da se imitira model stranog govora. Obično se predmeti i događaji koji nas okružuju prepoznaju takvom lakoćom i brzinom da je moguće pretpostaviti kako su perceptivni procesi jednostavni i neposredni. Ali iskustva na osnovi pokušaja da se konstruiraju aparati za prepoznavanje zvukova i simbola emitiranih u prirodnim uvjetima dokazuju suprotno. Brojni pokušaji na tom planu nisu dosegli ni fleksibilnosti, ni snagu perceptivnih sistema čak vrlo primitivnih životinja. Složenost slušne percepcije govora postaje očita u slučaju percepcije nepoznatog govora, koji tada predstavlja amorfnu zvučnu masu, u kojoj se ne razlikuju ni elementi, ni strukture, ni smisao.

Moguće je pretpostaviti da se slušni perceptivni model sastoji od nekoliko nivoa na kojima se analiziraju i sistematiziraju vanjske poruke (slika 1.). U perceptivnom procesu učestvuje nivo senzoričke analize, nivo analize obilježja, nivo aktivnog sintetiziranja, te nivo memorije, u kojem je pohranjeno prethodno iskustvo organizma. Senzorički sistemi, uključivši i auditivni, odgovaraju na vanjske podražaje i pretvaraju senzoričke poruke u određene tipove obilježja. S druge strane, u pamćenju su pohranjeni tragovi prošlog iskustva, podaci i teorije za interpretaciju senzoričkih signala. Ta dva izvora informacija, senzorički i iskustveni, moraju konvergirati. Senzoričke informacije moraju biti usklađene s informacijama pohranjenim u pamćenju da bi se signal prepoznao. Jasno je da usklađivanje tih dviju vrsta informacijskih poruka nije arbitrarno i da se uspoređivanje ne vrši slučajnim izborom podataka iz memorije, jer bi u tom slučaju proces percepcije bio vrlo dugotrajan. Pre-

Model perceptivnog procesa

poznavanje signala odvija se na nivou aktivnog sintetiziranja, u koji dolaze obje vrste informacija, i senzoričke i iskustvene. Iskustveni nivo pruža podatke o očekivanosti određenog senzoričkog signala. U većini slučajeva senzorički podaci i ono što se očekuje na osnovi iskustva dopunjuju se i omogućuju jednostavnu, laku i nedvosmislenu percepciju. U nekim situacijama ipak jedan od izvora informacija može zatajiti tako da se čitava percepcija osniva na drugom. Moguće je da se za vrijeme percepcije govora pojavi buka koja prekrije, maskira glas, riječ, dio rečenice, ali slušalac će na osnovi svog iskustva i preostalog govornog i situacijskog konteksta lako rekonstruirati potpunu poruku.

Drugi je slučaj izostajanje iskustvenih informacija ili postojanje neadekvatnog iskustva pa se perceptivna odluka donosi samo na osnovi senzoričkih informacija, kao što je to slučaj pri percepciji novog govora. Dakako da kod osobe koja već vlada nekim jezikom postoje pohranjene u pamćenju neke opće-jezične informacije, ali nisu pohranjene specifične informacije o novom jeziku. Kad učenik počinje učiti novi jezik, nivo aktivnog sintetiziranja stranog glasa ne dobiva adekvatne informacije iz memorije, već su to informacije o glasovima materinjeg jezika. Te se informacije ne mogu uskladiti s informacijama senzoričkog nivoa, ali one mogu nadvladati senzoričke informacije i postati kriterij za prepoznavanje perceptivnog oblika. Na taj način iskustvene informacije o materinjem jeziku postaju kriterij za percepciju i uspostavljanje izgovora stranog jezika, što je razlog pojavljivanju sistema grešaka u izgovoru.

Taj prvenstveno fiziološki model percepcije moguće je prevesti u kibernetičko-informacijski model te sistem grešaka objasniti s komunikacijskog stajališta: između izvora poruke i cilja poruke pojavljuje se semantička buka pa se dekodiranje signala stranog jezika odvija neusklađenim i neprikladnim kodom materinjeg jezika.

Pri učenju izgovora novog jezika treba pokušati izbjeći negativan utjecaj iskustvenih informacija i koda materinjeg jezika.

Svako učenje, pa tako i učenje izgovora stranog jezika, predstavlja proces transformiranja jednog početnog stanja organizma u neko novo željeno stanje. Transformacijski put koji treba prijeći može biti dulji ili kraći, ovisno o početnom stanju organizma, s jedne strane, i ovisno o konačnom stanju koje je postavljano kao cilj, s druge strane. Konačno stanje u učenju izgovora stranog jezika koje učenik doseže trebalo bi da bude na onom nivou točnosti i vještine na kojem je vladanje izgovorom materinjeg jezika. Taj cilj nije lako doseći. Učenje izgovora predstavlja učenje određenih psihomotornih vještina pa će i operatori transformacije morati biti konstruirani u smislu razvijanja vještine artikulacijskih pokreta. Učenjem izgovora ne mijenja se samo informatički dio ličnosti, već motoričke strukture, i zato su takve transformacije neuporedivo složenije, a postupci kompleksniji od nekih drugih pedagoških postupaka.

Metode učenja izgovora mogu se svrstati u dvije osnovne kategorije: metode neposredne imitacije i artikulacijsko-akustičke metode. Karakteristika metoda neposredne imitacije je u tome što izgovor nastavnika ili magnetofonske vrpce služi kao model, a zadatak je nastavnika da usmjerava pažnju učenika na zvučanje riječi i fraza. Učenicima se ne objašnjavaju artikulacijski pokreti. Kritičari zamjeravaju takvom pristupu da je prikladan samo za učenike izvanrednog sluha i za djecu. Artikulacijsko-akustičkoj metodi svojstven je racionalni pristup u spoznajno usvajanje artikulacionih pokreta i njihovih akusti-

čkih rezultata. Polazište je te metode artikulacija i autori smatraju da je artikulacijski pokret moguće raščlaniti na niz sastavnih pokreta. Svaki takav pokret moguće je osjetiti ne samo neposredno kinestetski, već i taktilno, pa i vizuelno. Te je pokrete moguće opisati riječima i prikazati crtežima. Zadatak artikulacijsko-akustičkog pristupa je osvješćivanje artikulacijskih pokreta, analiza i raščlanjivanje pokreta na sastavne dijelove, te sintetiziranje tih elemenata u nove pokrete. Raščlanjujući izgovor na sastavne dijelove, artikulacijsko-akustička metoda uvodi u spoznaju učenika obje strane izgovora, artikulacijsku i akustičku, u njihovoj uzajamnoj vezi. Učenik pokušava da svjesno proizvodi određene akustičke efekte uz pomoć određenih artikulacijskih pokreta. Sva znanja stečena na osnovi analize i naknadne sinteze o izgovornoj strani govora učenik putem sistematskih vježbi dovodi do automatizma i navike. Međutim, takav analitički i spoznajni pristup učenju izgovora teško da omogućuje razvijanje izgovornih automatizama. Globalni pristup i učenje cjelina ekonomičniji je i brži put. Nasuprot metodi imitacije artikulacijsko-akustički pristup je nužan samo za krajnje netalentirane učenike.

Verbotonalna metoda usvajanja izgovora, iako prividno imitativna metoda, bitno se od nje razlikuje time što je slušanje i ponavljanje dirigirano i pedagoški oblikovano. Kako je izgovor primarno senzorička djelatnost, i njegovo se usvajanje ostvaruje prvenstveno senzoričkim, a ne metafonetskim putem. Metafonetski opis pokreta govornih organa koji bi bio pedagoški primjenjiv vrlo je grub i nije dovoljan za uspostavljanje pravilne artikulacije glasova, a pogotovo većih izgovornih cjelina. Taj se opis obično zadržava na pokretu artikulatora u usnoj šupljini, bilježi zvučnost, no ne daje opis respiratornog nivoa govora koji je bazičan i na kojem se temelji artikulacija glasova. S druge strane, eksperimentalno egzaktni opis artikulacije nije pedagoški primjenjiv.

Sva informacija o govornom pokretu, o čitavoj artikulaciji, sadržana je u samom zvuku govora. Potrebno je stoga otvoriti senzoričke putove da bi te informacije doprle do nivoa aktivnog sintetiziranja te da bi bile pravilno percipirane, a zatim i pravilno reproducirane.

Tako postavljene principe građenja izgovora stranog jezika moguće je izraziti u nekoliko sažetih postavki:

- procesom strukturiranja vlastitog perceptivnog i govornog iskustva učenik razvija svoju komunikacijsku kompetenciju;
- da bi postao kompetentan generator govornog procesa, učeniku je neophodno veliko perceptivno iskustvo;
- kroz perceptivno iskustvo puni se memorija elementima novog jezika i aktivnom teorijom njegova funkcioniranja;
- na takav način strukturirana memorija postaje izvor informacija u procesu aktivne sinteze percepcije;
- strukturiranje fonetskog nivoa ostvaruje se prvenstveno otvaranjem senzoričkih kanala;
- fonetski se nivo izgovora strukturira preko perceptivnog nivoa koji je prvenstveno globalan nasuprot izgovornom, koji je prvenstveno analitičan;
- razvijanje govornog raspoloženja, tj. stanja organizma za koje je karakteristična potreba da se komunicira govorom, čak i u uvjetima učionice, preduvjet je generiranja govora;

- strukturiranje fonetskog nivoa govora povezano je s razumijevanjem izraza;
- strukturiranje izgovornog nivoa ostvaruje se od neverbalnog prema verbalnom izrazu;
- u strukturiranju fonetskog nivoa sudjeluje čitavo tijelo pa slušanje i produkciju govora prate mimika, geste, pokreti;
- izoštravanje senzoričke postiže se vježbama relaksacije i koncentracije;
- fonetsko strukturiranje ostvaruje se pomoću bogatstva zvuka, koje je ostvareno bogatstvom govornih situacija, tj. velikom raznolikošću odnosa među govornicima i objektima;
- upotrebom različitih registara glasa i akustičnim filtriranjem strukturiraju se globalni prozodijski nivoi produkcije i percepcije govora;
- fonetske su vježbe predviđene prvenstveno zato da bi se kontrolirala produkcija i percepcija govora;
- stalnim slušanjem prirodnih zvučnih govornih situacija informacijski kapacitet primanja i odašiljanja govornih informacija učenika približava se informacijskom kapacitetu autohtonog govornika.

LITERATURA

1. Peter H. Lindsay, Donald A. Norman: Human Information Processing, New York, 1972.
2. Leont'jeva A. A., Samujlova N. I.: Voprosy fonetiki i obučenie proiznošeniju, Moskva, 1975.
3. Dickinson, Gilbert, Leveque, Sagot: All's Well, Paris, 1975.